

בתי נפש

בית משתה

חדר ב' - לחנוכה

שהשאייר אחריו ברכה הגאון

רבי שלמה כהן זצ"ל אבד"ק צילץ

בן הגאון רבי משולם זלמן כהן זצ"ל אב"ד ור"מ פיורדא
בעל 'בגדי כהונה', 'משען המים' ו'נחלת אבות'

דרוש לחנוכה אשר נעשתה תשועה גדולה,

אל עם ה' אלה, טוב להודות לה' ברינה ותפלה.

עיקר תועלת הנס במנורה אשר היא מרמז על התורה כנודע. ובפרט לפי מ"ש העוללות אפרים מאמר נ"ד, משום הכי היו הקנים של המנורה מימין ומשמאל פונים אל מול פני נר אמצעי, שהוא המרכז כנודע מדרך הנקודה אמצעי, וזהו הרמז שכל השימושים הנפשיים שמימין והגופניים שמשמאל, כולם יפנו מול פני תכלית האמת לעשות לשם ה', שהוא מרכז העולם ותל שהכל פונים אליו, ואז גם השימוש הגופני יחשב לנפשי, על דרך שנאמר בכל דרכיך דעהו עכ"ל העוללות אפרים הנ"ל, ואם כן מה נעשה זכר להנצחון באויבים, הלא כל העיקר רק למען שמירת התורה והמצוות, וזהו היה תועלת הנצחון, ולא לשימוש הגופניים, כי זה העיקר כנ"ל, וממילא שפיר בהדלקת הנרות זכר לנס שנעשה במנורה מרמז על הכל.

וכן בגלות המר הזה אשר אנחנו צפינו לישועה במהרה, צריך העיקר להיות עומד ומצפה מתי נזכה לעבודת ה' בשלימות. כי בעונותינו הרבים בגלות המר הזה אנו טרודים על המחיה ועל הכלכלה, מלבד מה שבעו"ה בגלות המר הזה חסרו מעמנו ההכנות הצריכות, ואם כי לא יניחנו אויבנו כאמרם ז"ל (ברכות י"א). רצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שעבוד מלכיות כו', ועל זה אנו מקוים לתשועה, למען נוכל לעשות רצוננו ולעבדו בלב שלם בלי מונע ושום עיכוב, (ועיין בזה באריכות בבינה לעתים דרוש י"ט).

ובדברינו אלה בארתי דברי המשורר (תהילים ל') **מזמור שיר חנוכה הבית לדוד** עד סוף המזמור. ויש לדקדק כפל מזמור שיר (ועיין בילקוט). ועוד מתחילה אמר ה' שועתי וגו' ותרפאני, והדר אמר

בילקוט (סדר תצוה (רמז שע"ח)) איתא, אמר הקב"ה לישראל בעולם הזה הייתם זקוקים לאורו של בית המקדש, אבל לעולם הבא בזכות של אותו נר אביא לכם מלך המשיח שנמשל כנה, שנאמר (תהלים קל"ב ז') שם אצמיח קרן לדוד עבדי ערכתי נר למשיחי, ולא עוד אלא שאני עושה לכם אורה, שכך אמר ישעיה (ס', כ') והיה ה' לך אור עולם עכ"ל.

אם אמת נכון הדבר שקיום העולם הוא בשמירת התורה והמצוות, ומשום הכי כתב נמי השל"ה (פרשת וישב מקץ ויגש אות מ"ח בהגה"ה) משום הכי נקראו ימי חנוכה, כי המלך יון גזר על התורה ומצוות, ובבטל מחשבתו ותופר עצתו נתחנך העולם בתורה ומצוות (ע"ש דף ש"א ע"ב בהגהה). ומזה הטעם אנו עושין זכר נס לנרות המנורה, אף שנעשה ניסים אחרים, אם בצרות השעבוד שהיינו תחת היוונים, והוציאנו ה' מעבדות לחירות, ונתן לנו נצחון על אויבנו ע"י הכהנים חשמונאי ע"ה, ואם כי כבר אמרו רז"ל (עי' מגילת אנטיוכוס פיסקא י"א, ואבודרהם) כי גזרו לבטל מהם ראש חודש ושבת ומילה, והפליא ה' חסדו לנו שנתבטלו שלשתם, והנה מדוע אין אנו עושים שום זכר להנצחון עצמו, וודאי בהא דאנו עושין זכר בנרות הוא זכר לביטול תורה, כי נר מצוה ותורה אור (משלי י"ב ג'), (ועיין בזה באריכות בעוללות אפרים מאמר רפ"ב בזה), אבל זכר להנצחון באויבים למה אין אנו עושין.

אבל עבור כי עיקר הוא שמירת התורה והמצוות, וכל שימוש הנפשיים והגופניים בעולם הזה צריכין להיות למען שמירת התורה והמצוות, על דרך בכל דרכיך דעהו (משלי ג' ו'), ואם כן ממילא זו היה

אותו, אבל אם ה' עושה בלתי תשובה אי אפשר לכתוב, עכ"ל היערות דבש הנ"ל ודפח"ח.

מכלל דבריו שמענו, כי בזמן אנטיוכס ימ"ש היה נס גדול מאשר שהיה בלי תשובה. וזהו דברי המשורר הנ"ל **מזמור שיר חנוכת הבית לדוד**, ר"ל שתי פעמים יש לי לזמר ולשיר על חנוכת הבית כנ"ל, וחדא **ארומוך ה' כי דליתני**, וזהו פעם ראשון, והדר **ולא שמחת אויבי לי בימי יונים כנ"ל**, אבל פעם ראשון מה שעשית לי, הנה ה' **אלהי שועתי אליך ותרפאני**, ר"ל מה שנמחל לי העון ונתהפכו פני שונאי כשולי קדירה בבוא ארוני למקדש כנ"ל, היינו מחמת שעשית תשובה, כנודע שדוד ע"ה עשה תשובה גדולה, וזהו **שועתי אליך** היינו התשובה, **ותרפאני** זהו רפואת הנפש ע"י תשובה, ע"ד (תהלים מ"א ה') רפאה נפשי כי חטאתי לך, אבל בחנוכת הבית בימי יונים, הנה ה' **העלית מן שאול נפשי**, ר"ל הצליני מגזירת יון, וזהו מן שאול נפשי, כי הם גזרו עלי לירד שאולה בביטול תורה ומצות כנ"ל, (ואח"כ מצאתי את שאהבה נפשי במדרש תהלים י"ח על פסוק (שם)) חבלי שאול סבבוני, זהו מלכות יון ע"ש. **חיתני מירדי בור**, ר"ל אף שהיו יורדי בור, רשעים בנפשותם ירדו בבור תחתיות כנודע, והם הפריצים והמלשינים אשר פקרו ולא עשו תשובה כלל, ואפילו הכי החייתני מהם ועשית תשובה בלי תשובה כנ"ל. ומשום הכי **זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קדשו**, ר"ל כיון דהנס שהיה במקדש אותו פעם בימי יונים היה נס נפלא להושיע אף בלי תשובה, ומשום הכי שפיר מן [ה]ראוי לזמר ולהודות ולעשות זכר למקדש, וזהו זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קדשו די"קא, והבן.

אך פן תאמר מה שעבר עבר, הלא כעת שוב אנחנו ביד אויבינו בגלות המר הזה, נעים ונדים בתכלית השפלות, ומה נעשה זכר למה שהיה. אבל חלילה לומר כן, ואדרבה בזה שאנו זוכרים ומאמינים בניסים שעברו, יש לנו לחזק ולאמץ ברכיים כושלות בענין הגאולה העתידה במהרה בימינו, כי כמו שעשה עמם לטובה אות, ככה יעשה במהרה לנו נפלאות אין מספר.

והנה בישעיה נ"ד (פסוק ז') כתיב, ברגע קטן עזבתך וברחמים גדולים אקבצך, ושמעתי **מהגאון המפורסם אאמ"ו נ"י** על פי מה דאיתא (איכ"ר ד' ט"ו) דשפך קב"ה חמתו בעצים ואבנים למען תהיה תקומה לישראל, וכל זמן שהיה השכינה בבית המקדש לא היו יכולים האויבים לשלוט בבית המקדש כדאיתא במדרש (ע"י איכ"ר פתיחה סי' כ"ד), אך סלק שכינתו כמו רגע, ואח"כ חזרה למקומה, וכדכתיב בירמיה (ד"כ) פתאום (נטשו) [שדדן] אהלי כמו רגע יריעותי (ע"י מגילה כ"ט). ובאלישי ישיעיה שם. והנה מזה שראינו שה' ב"ה סילק שכינתו כדי לשלוט האויבים בבית המקדש, וחס עלינו שיהיה לנו תקומה, מזה ידיעין עדיין גודל רחמיו עלינו, בעת הכעס והזעם אשר היה בעת החורבן, ואפילו הכי זכר להטיב לנו, ומכל שכן מה גדלו רחמיו בעת הגאולה. וזהו ביאור דברי ישעיה הנ"ל, דיש לדקדק וכי רגע קטן עזב אותנו, והלא כמה וכמה שנים אשר אנחנו בארץ נכריה, אבל יאמר כך ברגע קטן עזבתך, ר"ל מזה שעזבתך רגע קטן, והיינו בעת החורבן שסלקתי שכינתי ממוקום

העלית משאול נפשי וגו'. גם זמרו לה' חסידיו וגו', אין לו דביקות אל הקודם. גם, מאי כי רגע באפו דקאמה. גם הוא כפל במה דאמר ומסיים בערב ילין בכי ולבוקר רינה. גם זה כפל, אליך ה' אקרא ואל ה' אתחנן. גם מה דסיים למען יזמרך כבוד ולא ידום, אם כן מה הא עוד דאמר לעולם אודך, היינו ולא ידום. ועוד מה ה' אלהי.

אבל בדברינו הנ"ל יבוא ביאורו על הנכון, כי הנה ראיתי בעוללות אפרים מאמר רפ"ג ורפ"ט, שפירש זה המזמור קאי על ימי חנוכה ע"ש. על כן אומר אני גם אנכי אלך בדרך הלזה, אבל לא ממש כדבריו דקאי רק על חנוכה, רק דקאי על חנוכת הבית אז בימי שלמה, וגם קאי על חנוכת הבית בימי היוונים ע"י הנס שנעשה בו. ומשום הכי שפיר אמר **מזמור שיר**, לרמז דאמר על שני חינוכים שהיו בבית הלזה. וזהו שאמר אח"כ **ארומוך ה' כי דליתני**, ר"ל זהו היה חנוכת הבית ראשון, כי אז לא נכנס ארון אל המקדש עד שאמר שלמה (תהלים קל"ב י') בעבור דוד עבדיך אל תשב פני משיחך, והכירו הכל גדולת דוד וכפירש"י ורז"ל (שבת ל, שמו"ר ח' א') בזה. והדר **ולא שמחת אויבי לי**, וזהו חנוכת הבית בימי היוונים, כי אז בא האויב להשכיחם מתורת ה', ונתבטל עצתו ושוב היה חינוך כנ"ל, וזהו ולא שמחת אויבי לי.

אך התרי חינוכים לא היו שווים. רק אקדים מה דאיתא ביומא (כ"ט). אילת השחר (תהלים כ"ב א'), מה שחר סוף הלילה אף אסתר סוף הלילה, ופריך והא איכא חנוכה, ומשני לא ניתן לכתוב. וראיתי ביערות דבש ח"א דף נ"ג ע"ב (הדוש ח'), וז"ל, ויש לפרשו בשנבין מ"ש במדרש (ויקרא רבה פרשה ל' ס' ג') תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל י"ה (תהלים ק"ב, ט"ט), שעתידיים ישראל לעשות תשובה ויהיה בריה חדשה, מה ענין זה להך תכתב זאת לדור אחרון. אבל יובן במ"ש בנס דחנוכה, כי מה היה הנס, הלא לא נעשה בו דבר מה שהוא מפלאות הטבע וסדרן של עולם, כי אם גברו מעוטי חשמונאי ליונים רבים, מקרה הוא זה במלכיות הלוחמים, ושכיח שמעוטים אם הם גבורים ואבירי לבב לא יחתו מקול מלחמה והגפת תריסין, ינצחו לרבים רכי לבב, ואין לך דור ממש שלא ימצאו מלכים אשר הם במתי מעט וכובשים למלכים שיש להם חיל רב. אבל האמת העיקר הנס שהיה בחנוכה, כי בכל צרות שבאו לישראל, בצר לישראל ושבנו אל ה' בכל לב, ויצעקו אל ה' וירחם עליהם ויושיעם, אבל בגלות אנטיוכס ימ"ש גלו ישראל בעון הפריצים ומלשינים וכדומה, והם פקרו ולא שבו אל ה' כלל, ועיין בסיפורי יוסף בן גוריון כמה רעות עשו ישראל אז, והם היו סיבה לביאת יונים לארץ ישראל, והם לא שבו ועמדו במרדם כנודע, ועדת חסידים אשר היו עם מתתיהו ובניו, הם לא היו מעולם בעדת חטאים, ואם כן אין זה מגדר להושיע לישראל, רק ה' חס על עמו והושיעם אפי' בלי תשובה כלל, וזהו הנס שהוא נגד חק אלהי, וכביכול ה' לא יעות משפט חלילה, ואז הושיע לישראל בלי תשובה נגד משפט ה', וזהו בגדר נס גדול נפלא שיעשה ה' דבר בלתי תשובה, ולכך לא ניתן לכתוב, כי כביכול הוא בגדר כבוד אלקים הסתר דבר, שעשה ה' דבר נגד הנימוס אלקות ומשפטי ה', ולכך אמר הכתוב תכתב זאת לדור אחרון, ולמה יהיה נכתב, כי עם נברא יהלל י"ה, ופירש המדרש דיעשו תשובה, ואם כן שפיר יש לכתוב

המקדש, כדי שיכנסו האויבים ואכלה חמתי בעצים ואבנים, ואם כן אם אפילו בעת החורבן היה לי רחמנות עליך כנ"ל, מזה יש ראייה ברחמים גדולים אקבצך, ודפח"ח.

וזה ידוע הגאולה הוא כינוי לבוקר והגלות לערב (עיין רש"י תהלים צ"ב, ג), ואם כן זהו אומרו, אם תאמר האיק אומר אני והודו לזכר קדשו, מה לנו במה שכבר היה, הלא כעת אנחנו שוב ביד אויבים. לזה אמר אל תתיאש מן הגאולה ח"ו, **כי רגע באפו חיים ברצונו**, ר"ל בעת שהיה באפו בעת החורבן, באותו רגע היה חיים ברצונו, היינו לתת לנו חיים, לכן סילק כמו רגע כדי שישפוך חמתו בעצים ואבנים כנ"ל, כי אח"כ חזרה למקומה, כי לא זו השכינה מכותל המערבי כנודע (שמו"ר ב' ב', תנחומא שמות י') וכנ"ל, אם כן מזה יש לך ראייה **בערב ילין בכי**, ר"ל אף שכעת בגלות ילין בכי, אבל **ולבוקר רינה**, שעוד תהיה בוקר רינה וישועה כנ"ל.

ואמר דוד ע"ה בשם כנסת ישראל, **ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם**, ר"ל בעת שהיה בית המקדש קיים והיינו בשלווה, אמרתי שלא אמוט לעולם, אבל ראיתי ה' **ברצונו העמדת להררי עוז הסתרת פניך הייתי נבהל**, ר"ל עתה אני מכיר שהכל בהשגחתך ית', כי ראיתי ברצונו העמדת לחשיבות שהוא כהררי עוז (כפירש"י לענינו שם) אבל הסתרת פניך מיד הייתי נבהל. ומחמת זה **אליך ה' אקרא**, כי אתה העיקר ולה' התשועה, אבל מה שאני קורא אליך אינו להנאת עצמי וגופני, רק **ואל ה' אתחנן**, ר"ל מה שנוגע אל ה' בעבודת ה' על זה אתחנן, והיינו **מה בצע בדמי ברדתי אל שחת**, היינו כמ"ש תהלים פ"ח (פסוק י"ב) היסופר בקבר חסדיך, וקאי על הגלות ע"ש, וראיתי בעיקרים פרק מ"ח דכתב שאנחנו בגלות מדוכים בצרות מאד ואיננו חסר עוד רק הקבר ע"ש, וזהו נמי שאמר הכא מה בצע בדמי ברדתי שחת, ר"ל הלא כבר אני בתכלית השפלות עד מאוד ואינני חסר רק הקבר, וע"ז אמר מה בצע ברדתי שחת, על כן הושיעני מיד, **היודך עפר היגיד אמתך**, ר"ל בגלות המור הזה, כי שחה לעפר נפשינו בלתי ההכנה להודות לה' כראוי כנ"ל מחמת צרות רבות אשר סבבוני, על כן **שמע ה' וחנני במתנת חנם**, כי עוונותי עברו ראשי, ואם תרצה תשובה על עוונותינו, אזי ה' **היה עוזר לי**, כי אלמלא עזרו לא יכול ליצה"ר כדאיתא ברז"ל בקידושין פ"ק (ל"ג), והנה עוונותינו רבו כ"כ עד שתשובתנו קשה בלתי עזרתך, ואז **הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרינח שמחה**, בבוא הגאולה במהרה בימינו. ועיקר הבקשה **למען יזמך כבוד ולא ידום**, ר"ל לא להיות שמח להנאת עצמי אני מבקש השמחה, רק **למען יזמך כבוד**, דהוא השכינה הנקראת כבוד כמה דאיתא אמרת (שמות מ' ל"ד) וכבוד ה' מלא את המשכן, (ועיין באלשיך לענינו שם שפירש ג"כ כן), אבל לא לעצמי אני מבקש, רק **ה' אלהי לעולם אודך**, ר"ל מה שנוגע לעצמי אינני חושש כלל, רק בין ה' שיתנהג עמי במדת הרחמים, ובין אלקים שיתנהג עמי במדת הדין, לעולם אודך ואל אהרהר אחריו, רק עיקר בקשתי ושאלתי למען יזמך כבוד למען כבוד השכינה וכנ"ל, והבן.

כלל הדבר אחינו בני ישראל, העיקר לבקש מה' ב"ה שיעזור לנו לקיים מצותיו ותורתו, כי הם חיינו ליזכות בחיים נצחי, אבל לא על הבל עולם הזה. וממילא בימים הללו בו אנו מזכירין הנס אשר הפליא ה' ב"ה לעשות עמנו, לחזור עטרה ליושנה עטרת התורה, אשר חשב הרשע להשכיחם מתורתו כנ"ל. על כן ממילא ראוי לנו להתאמץ בתורתו ובמצותיו, ועל זה עיקר ההודאה והלל שזכינו לתורתו ומצותיו, אבל לא לבלות ימיהם בשחוק כל ימי חנוכה כנהוג בעו"ה, ולא באים כלל לבית הכנסת בעו"ה להלל ולהודות, ואף אם מתפללים, מחמת טרדות השחוק אשר על רעיונו סילקו, מתפלל בנחוצה ובמרוצה, שלא יעבור זמן השחוק, ומרוב טרדתו נשכח ממנו לאמר ועל הניסים.

אחינו בני ישראל, הלא אנו מצפים שככה יעשה עמנו נפלאות בימים קדמונים, והכי זה דרך הנכון לבלות כל ימי חנוכה לילת וימים בשחוק, והלזה תקנו חז"ל ימי חנוכה, ובעבור זה עשה ה' ב"ה לנו הניסים האלה, לתקן זמן אשר יבלו בהבליהם ח"ו, ומוכל שכן האיק נזכה לנסים בהבל זה ח"ו. על כן אחינו בני ישראל, חדלו הרע ועשו טוב, והעיקר בימי חנוכה להכיר חסדי ה' ולבטוח בו כי עוד יעשה עמנו נפלאות, ויתן שבח והודאה לשעבר, ולעתיד הבקשה, ויתן צדקה לעניים כדאיתא במגן אברהם הלכות חנוכה (ריש סי' ע"ה), כי הצדקה מהפכת מדת הדין למדת הרחמים כדאיתא במדרש (תנחומא כי תשא סי' י"ה, ועיין רש"י בראשית י"ח ט"ז), ובזכות זה נזכה לגאולה עתידה, כדכתיב (ישעיה נ"א) שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא, (ועיין לקמן בחדר הג' (לפורים) מזה באריכות).

ועיקר השמחה בימים הללו צריך להיות, כי זכינו שוב לתורת ה' ב"ה, ועל זה כל תאוותינו בגאולה העתידה, שנוכל לקיים מצותיו ותורתו בלתי מונע כנ"ל. אבל לא להנאת עצמו, וכמ"ש הבינה לעתים דרוש י"ט על פסוק בפרשת וישב (מ' י"ד-ט"ו) באמרו יוסף אל שר המשקים, כי אם זכרתי [וכו'] ועשית נא עמדי חסד והזכרתי אל פרעה והוצאתני מהבית הזה, כי גונב גנבתי מארץ העברים וגו', והקשה מהיכי תיתי שצדיק כיוסף יבטח באדם. אבל אמר אדרבה בזה הראה שלא בטח בו כלל, דעוד יש לדקדק מאי כי אם זכרתי, הו"ל למימר והזכרתי ועשית עמדי חסד וגו'. אבל באמת יוסף אמר זה פתרונו, ר"ל זה פתרונו בבירור, אבל אל תחוש שאני אומר לך לטובה למען שתטיב עמי, זה לא תועיל לי, וזה שאמר **זה פתרונו כו'**, ר"ל זה הפתרון בבירור מה שה' יעשה עמך, אבל אל תחוש על הטובה שלך אני חפץ, לזה אמר מה הטובה אשר תוכל לעשות לי, **כי אם זכרתי**, ר"ל אם שאני אסמוך שתזכרתי לטובה, הנה הלא **ועשית נא עמדי חסד**, ר"ל כל החסד שלך לא תהיה רק נא, היינו עכשיו בעולם הזה, אבל לא בעולם הבא, **והזכרתי אל פרעה והוצאתי מן הבית הזה דייקא**, ר"ל מזה הבית תוציאני, אבל לא מבור תחתיות ח"ו, אשר האדם צריך לירא שלא יהיה מן האנשים יורדי שאול ובור תחתיות, כי עיקר חפצי ודאגתי רק **כי גונב גנבתי מארץ העברים**, כי נתרחקתי מהסתפח בנחלת ה', כי שם ארץ הקדושה, ושם אוכל לעבוד עבודת ה' בשלימות, משא"כ בבית הזה, זהו תוכן דבריו של בינה לעיתים הנ"ל.

הפתרון הגמור שאתה לבד תזכה לצאת מבית אסורים, וא"כ לפ"ז הרי לא אמר יוסף לשר המשקים רק מה שעתידי להיות, ומשום הכי אמר בלשון אם זכרתי והבן, ואם כן לא בטח בו כלל, רק שסיפר לו מה שראה בחלומו, ובאמת כן היה סיבוב מאת ה' ב"ה שיעלה יוסף לגדולה ע"י שר המשקים, כאשר באמת היה.

והנה הא דלא זכר שר המשקים את יוסף, יש לומר באמת הוא זכר ביוסף, רק שלא זכר אותו לפני פרעה להטיב עמו, כי רשע היה, וכדאיתא באמת במדרש רבה (פרשה פ"ט סי' י') על שר המשקים, ארורים הם רשעים שאין עושין טובה שלימה, נער שוטה עברי שונא כו' ע"ש, וא"כ י"ל אף שזכר בו, אבל לפני פרעה לא הזכירו להטיב עמו. ועוד יש לומר כי הוא בעצמו לא זכר בו, כי נשכח ממנו, ומאת ה' היתה, כדי שיתגדל ע"י חלום דווקא כנ"ל. וא"כ לפי זה זהו שאמר הכתוב **ולא זכר שר המשקים את יוסף**, אך פן תטעה לומר שלא זכר לפני פרעה אבל הוא בעצמו זכר בו, לזה אמר **וישכחהו**, ר"ל באמת אם היה זוכר ביוסף וודאי היה מטיב עמו והזכירו לפני פרעה, אך וישכחהו מכל וכל, ולא היה זכר כלל ביוסף. אך לפ"ז פן תאמר דהשכחה היה מחמת עונש ליוסף עבור כי בטח בו כנ"ל, לזה אמר **ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חולם וגו'**, ר"ל ויהי מקץ שנתים ימים, היינו הקץ של יוסף לא היה רק אחר שנתים, וכמ"ש המדרש הנ"ל זמן נתן ליוסף כמה יעשה באפילה בבית האסורים, וכיון שהגיע הקץ ופרעה חולם כדי שיתגדל ע"י חלום כנ"ל, וא"כ משום הכי נשכח משר המשקים, כי אם היה זכר את יוסף היה מזכירו לפני פרעה, ובאמת רצונו ית' היה שיתגדל ע"י חלום דווקא, ולזה היה הזמן והקץ אחר שנתים דווקא כנ"ל, וא"כ שפיר לא חטא כלל יוסף בזה שאמר כי אם זכרתי וגו', ד"ל דלא היה רק סיפור דברים מה שעתידי להיות כנ"ל, ואפילו הכי נשכח משר המשקים, כי כן היה הזמן מתחלה מאת ית' שמו כמה יעשה באפילה, ולא שניתוסף לו מחמת עונש ח"ו, וכיון שהגיע הזמן, מיד **ופרעה חולם** כדי שיתגדל ע"י חלום כנ"ל, והבן.

נחזור לעניינינו, דהעיקר חשק האדם בעולם הזה לזכות שיוכל לשמור מצותיו ותורתו יתברך שמו, כי באמת בשביל התורה נברא העולם, כדאיתא במדרש (בראשית רבה א' א' וברש"י שם) בראשית בשביל התורה שנקרא ראשית, וגם בשביל ישראל נברא העולם, דגם כן נקראין ראשית (ע"י ילקוט"ש בראשית סי' ב'), כי ישראל"ל דורשי רשומות (זהר חדש שה"ש, וע"י מגלה עמוקות אופן קפ"ו) אמרו דהוא נוטריקון י"ש ש"שים ר'בוא א'ותיות ל'תורה, כי נפשות בית ישראל נאצל מאור התורה.

ובזה בארתי מדרש תמוזה סדר ויקרא במדרש רבה שם (פרשה ב' ד') וז"ל **דבר אל בני ישראל, הלא דכתיב** (ירמיה ל"א, י"ט) **הבן יקיר לי אפרים כי מדי דברי בו כו', אמר משה לפני הקב"ה, רבש"ע מכל שבעים אומות כו' שיש לך בעולם אין אתה מצויני אלא על ישראל, צו את בני ישראל, דבר אל בני ישראל, אמור אל בני ישראל וכו', אמר לו, שהם דבוקים לי שנאמר** (ירמיה י', י"א) **כאשר**

והנה אני בארתי קושיא הנ"ל על יוסף האיך הבטיח באדם, באופן זה, עפ"י מה דאיתא במדרש רבה בראשית (פרשה פ"ט סי' א') ויהי מקץ שנתים ימים, כתיב (איוב כ"ח ג') קץ שם לחושך, זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה באפילה בבית האסורים, כיון שהגיע הקץ חלם פרעה חלום עכ"ל. ויש לדקדק מאי בעי בזה המדרש שדרש זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה באפילה, פשיטא דהכל מאת ה' הוא. אבל י"ל עפ"י מה דכתיב מקודם (שם מ' כ"ג) ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו, ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חולם וגו', ויש לומר על סמיכות הפרשה, וגם על כפל לשון ולא זכר וישכחהו. דהנה חד דיעה איתא במדרש רבה שם סי' ב' דע"י שבטח יוסף בשר המשקים ניתוסף לו עוד שתי שנים להיות בבית אסורים ע"ש, וא"כ לפ"ז באמת הזמן אשר היה קצוב ליוסף להיות בבית אסורים היה נשלם בעת חלום שר המשקים, אך באשר בטח בו ואמר כי אם זכרתי וגו', ניתוסף לו עוד שתי שנים. והנה עוד י"ל דבאמת הקץ לא היה נשלם רק אחר שנתים ימים, ויוסף לא חטא כלל בהבטחה זו, רק ככה היה כוונתו, דהנה איתא במדרש רבה (פרשה פ"ח סי' ד') והנה הגפן לפני (שם ט'), אלו ישראל, שנאמר (תהלים פ"ט) גפן ממצרים תסיע כו', והיא כפורחת עלתה ניצה, הניצה גאולתן של ישראל כו' ע"ש, הרי דיוסף ראה עוד בחלומו של שר המשקים מה שעתידי להתגלגל ע"י חלום זה, דהיינו שיוסף יעלה לגדולה, ובזה נתגלגלו אבותינו למצרים ויהיה הגאולה (ע"ש בנזר הקודש שכתב דכל זה נתגלה ליוסף ברוח הקודש).

תו אקדים מה דאיתא במדרש רבה, למה ניתוסף ליוסף שני שנים, כדי שיחלום פרעה ויתגדל ע"י חלום (ע"י שם פרשה פ"ט סי' ג'). והקשה זרע ברך ראשון בסדר מקץ (בד"ה ועוד טעם ב') למה לא הקדים חלום פרעה מקודם, ותירץ שם עפ"י מה שכתבו ראשונים במ"ש בסדר וישב (מ' כ') ויהי ביום השלישי יום הולדת פרעה וגו', לפי שהוא מנהג המלכים לפטור את כל האסורים בזמן שיש להם איזה שמחה, ולכך הוציא גם את שר המשקים, רק את שר האופים שהיה חייב ביותר תלה, ע"כ (דברי הראשונים הנ"ל), ולפי זה היה לו לפטור גם את יוסף שהיה אז בבית הסוהר, אבל היה סיבה מן השמים לעכבו שם עוד ב' שנים, כדי לגדלו ע"י חלום דווקא, ולא יצא משם דרך הטבע מכח הולדת פרעה עם שאר התפוסים, ע"ש שמאריך במדרש רבה הנ"ל בזה.

ולפ"ז כיון שאמר יוסף הלא לאלקים פתרונים, ואח"כ אמר זה פתרוננו שאחר שלשה ימים יוצא לחירות מבית האסורים, אך פן יאמר השר המשקים אולי מכח שכלו אומר זה, באשר שיודע אחר שלשה ימים יום הולדת פרעה, ואז דרכם של מלכים לפטור את האסורים, ומשום הכי פתר כן, אבל זה אין הפתרון ממש של חלומו. לזה הוסיף עוד יוסף ואמר גם זה שייך לפתרון שלך. **כי אם זכרתי ועשית עמדי חסד והזכרתי לפרעה והוצאתני מבית זה**, ר"ל גם זה ראית בחלומך ע"י שזכרתי הוצאתי מבית הלוזה כו', שראה הכל ברמז כנ"ל במדרש רבה, והנה אם כסברתך שמחמת דרך מלכים להפטר את האסורים, וא"כ למה צריך אני להזכרתך, אלא וודאי שאינו כן, רק זהו

שנאמר (תהלים ל"ד ט') טעמו וראו כי טוב ה', ואומר (שה"ש ד' י"א) וריח שלמותיך כריח לבנון, אבל ישראל אומרים אנו יודעים כחה של תורה שיש בה טעם וריח, ולפיכך אין אנו זזים מהקב"ה ותורתו, שנאמר בצילו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי וגו'. ומה שבאמת האומות העולם חשבו שאין בה ממש, וישראל יודעים שיש בה טעם וריח, כבר ביארו המפורשים הענין, לפי שהקב"ה לא גילה לעכו"ם סודות טעמי התורה, אלא אמר להם סתם רק חוקים כגזירת מלך, וכן לא הראה להם מתן שכר התורה הרוחני, ולפיכך היתה התורה בניהם כדבר שאין בו ממש בלא טעם וריח, אבל לישראל בשעת מתן תורה גילה להם סוד הנסתר שהוא חמדה גנוזה שחמדוהו מלאכי השרת, וכן הראה להם אז מתן שכרם, ולכן ידעו שיש בה טעם וריח, ולכן אמרו בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי, וטעמו מפורש בצדו אח"כ באומרו (שה"ש שם ד') הבאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה, ומפרש במדרש חזית (פרשה ב' ד') הביאני בסיני למרתף גדול של יין, הוא טעם הסוד הנקרא יין, וכן הראה להם דגלי התורה בשכר הרוחני, ולפיכך ודגלו עלי אהבה, שקבלתי באהבה גדולה אותם לפי שידעתי כחה של תורה, אבל האומות העולם שלא ידעו כחה של תורה נתרחקו ממנה. וכה"ג אמרינן נמי במדרש (רבה) ויקרא פ"ג (ס"ז) אפילו האומות העולם אם היו מכירים בחכמה ובינה וכו' והיו מגיעים לגופה של תורה היו אוהבים אותה אהבה גמורה כו'.

ומזה מבואר שחייב הקב"ה את ישראל יותר מכל האומות העולם, אף שחזר הקב"ה התורה על כל אומות העולם, על כרחך לא עשה כן אלא לסתום פיהם, אבל באמת לא היה חפץ אלא בישראל, דאל"ה היה מגלה גם לעכו"ם טעמי סודות התורה כמו שעשה בישראל, ומאז גם הם היו מתדבקים באהבה, אלא וודאי לא היה חפץ אלא בישראל באהבתו אותם. ולכן הטיבו אשר דברו **חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה**, היא התורה הנקרא חמדה גנוזה, ושמה תאמר מאי רבנותא דישאל, הרי החזיר התורה על כל אומות העולם אלא שלא רצו לקבלה, וע"ז אמר **חיבה יתירה נודעת להם** דייקא **שנתן להם כלי חמדה**, ור"ל דמ"מ היה לישראל חיבה יתירה מאומות העולם, באשר נודעת להם שניתן להם כלי חמדה, במה שגילה להם סודת טעמי התורה עד כי השיגו וידעו שהיא כלי חמדה בטעם וריח, ולכן נתדבקו מאהבה, אבל האומות העולם אף על פי שהחזיר עליהם את התורה, מ"מ לא הוודיע להם שהיא כלי חמדה, כי לא גילה להם טעמיה וסודותיה, עד כי חשבו שאין בה ממש כדבר שאין בו טעם וריח ונתרחקו ממנה, ובזה ראייה כי לא היה חפץ בהם אלא בישראל וחביבן מכל עם ולשון, עכ"ל הנזר הקודש הנ"ל, ודפח"ת.

מכלל דבריו שמענו, הא דמאנו האומות העולם ולא רצו לקבלוה התורה, כי היה בעיניהם כדבר שאין בו ממש בלי טעם וריח, כיון שלא גילה להם סודות התורה, אבל אם גילה להם סודות התורה היו ג"כ מקבלין מאהבה, וכדאיתא במדרש רבה ויקרא אם היו יודעין אומות העולם ומכירים חכמה ובינה והיו מגיעים לגופה של תורה היו מקבלים באהבה גמורה כנ"ל.

ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקתי לי את בני ישראל. אמר רבי אבין, שהם המליכוני תחלה על הים ואמרו (שמות ט"ו, י"ח) ה' ימלוך לעולם ועד. אמר ר' ברכיה, מפני שקבלו מלכותי ואמרו בסיני (שמות כ"ה ז') כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע, עכ"ל. ודיקדק הזרע ברך סדר הנ"ל מה היה שאלת משה רבינו בזה, על מה שמצויהו על ישראל ולא על שאר שבועים אומות, אם רצונו על כלל התורה למה לא ניתנה לאומות העולם, והלא באמת קודם מתן תורה אלקי מתימן יבא וגו' (חבקוק ג' ג'), שביקש מהם שיקבלוהו ולא רצו כו', (וכן הקשה היפה תואר על מדרש הנ"ל). ועוד דאם כן היה למשה לשאול שאלה זו מיד בתחלת שליחותו קודם קבלת התורה, בדרך כלל על מתן תורה כולה לישראל ולא לאומות העולם, אבל מה שפרט מ"ש צו את בני ישראל, דבר אל בני ישראל וכו', שנאמר אחר קבלת התורה, משמע דשאלתו היה על דבר פרטי. ועוד יש לדקדק מה מוסיף ר' ברכיה על ר' אבין שאומר הם המליכוני בים כו', הוא אומר שהם המליכוני ואומרים נעשה ונשמע עכ"ל הזרע ברך הנ"ל.

ונ"ל לדברינו הנ"ל לבאר ומקודם נקדים לבאר עוד מדרש אחד פ' צו (תנחומא ד') **וז"ל וזאת תורת השלמים, זה שאמר הכתוב (תהלים פ"ה, ט') אשמעה מה ידבר האל ה' כי ידבר שלום אל עמו, אמרו אומות העולם לבלעם למה אמר הקב"ה לישראל שיביאו לו קרבנות ולנו לא אמה, אמר להם בלעם הקרבנות אינם אלא שלום, (ל') [ו] מי שקיבל התורה שהם כתובים בה, צריך שיקריב קרבן, ואתם מתחלה פסלתם אותה, ועכשיו אתם מבקשין להקריב קרבן, מי שקבלה הוא מקריב, שנאמר (תהלים כ"ט, א') ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום, לכך נאמר כי ידבר שלום אל עמו, עכ"ל. ומדקדק נמי הזרע ברך שני למה מהדר[ים] האומות העולם אחר מצוה זו דווקא, ולמה התאוה למצות קרבנות טפי מכל תרי"ג מצות שבתורה. ואם שאלתם היא שאלה, אין כאן תשובה במה שפסלו התורה, מי תלה הקרבנות בתורה דווקא, עד שנאמר כיון שפסלו התורה לא ינתן להם את הקרבנות, עכ"ל הזרע ברך הנ"ל. ונ"ל לבאר, ואגב אדקדק עוד מלתא חדא במדרש הנ"ל, במה דאמר בלעם לאומות העולם ואתם מתחילה פסלתם אותה כו', ולמה מאריך כ"כ ולא אמר כמו שאומר מתחלה הקרבנות אינם שלום אלא למי שקיבל התורה ואתם לא קבלתם התורה, ומאי לשון מתחלה פסלתם אותה.**

ונ"ל לבאר בעז"ה, רק אקדים שתי הקדמות, אחת, מה דאיתא בנזר הקודש דף כ' ע"ד על הא דאיתא בפרקי אבות (פ"ג מ"ד) חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה, חיבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה, וז"ל, וכפי הנראה הלשון כפול, אמנם זה יתבאר בהוצעה אחת, על פי מ"ש בשמות רבה פרשה (ט"ו) (י"א א') כתיב (שה"ש ב' ג') כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים בצלו חמדתי וישבתי, מה אילן תפוח בעצי היער נראה לעין בלא כלום כאלו גם הוא מעצי היער, ובאמת יש בו טעם וריח, כך כשהחזיר הקב"ה התורה על האומות העולם היתה התורה בעיניהם כאילן היער שאין בו ממש, ובאמת יש בו טעם וריח,

לא תרצח, אמרו לו כל עצמן של אותן האנשים ברכתן היא זו שנאמר (בראשית כ"ז מ') על חרבך תחיה. הלך אצל עמון ומואב, אמרו לו מה כתוב בה, אמר להם לא תנאף, אמרו לו כל עצמן של ערוה שנאמר (שם י"ט ל"ו) ותהרין בנות לוט מאביהם. הלך אצל בני ישמעאל, אמר לו מה כתוב בה, אמר להם לא תגנוב, אמרו לו כל עצמן של אביהם לסטים היה שנאמר (שם ט"ז י"ב) והוא יהיה פרא אדם. וכתבו המפורשים שמזה נתבאר ג"כ שחייב הקב"ה את ישראל מכל אומות העולם לקרבן לעבודתו, והוא כי לישראל אמר כסדר עשרת הדברות מן אנכי ולא יהיה לך וגו', אבל באומות העולם לא פתח באנכי, אלא בכל אחד פתח מיד בדבר המתנגד לו כדי להרחיקו מן התורה. וממילא התם נמי קשה וכי בא הקב"ה בטרונאי עם בריותיו, כי אלמלא שמעו הכל כסדר אפשר שהיה מצוה גוררת מצוה לקבל הכל, ולמה פתח בכל אחד בדבר המתנגד לו כדי להרחיקם מן התורה, ובישראל אדרבה הראה להם סימן חיבה לקרבן לתורה, וכי משוא פנים בדבר ח"ו.

אמנם נראה כי שם תשובתו בצדו, שיש לדקדק עוד דהוה ליה למימר סתם בא לבני עשו ואמר מקבלים אתם מה שנאמר בתורה לא תרצח, ולבני עמון ומואב לא תנאף, וכן כולם, ולמה דקדק בכל אחד לומר שישאלו בתחילה על התורה ואמר מה כתוב בה, כי זה נראה כשפת יתה, כי מה נפקא מינה בהא. לכן נראה כי חז"ל פתחו לנו פתח תשובה לבאר ההבדל שבין עכו"ם לישראל, והוא כאשר בא אל ישראל לאמר מקבלים אתם את התורה, לא שאלו כלל תחלה לאמור מה כתוב בה, כי באמת באו לקבל עליהם עול תורה בתמימות בכל ענין ככל הכתוב בה, בין מצוות קלות ובין חמורות, לכן אמרו סתם כל אשר דיבר ה' נעשה ונשמע, כלומר כל אשר דבר ה' יהיה מה שיהיה הן המצוות קלות והן המצוות חמורות הכל נעשה, ואח"כ אמרו ונשמע, כלומר עתה נשמע מה שנעשה, אבל לא כן האומות העולם שלא רצו לקבל רק ככל הישר בעיניהם מצוות קלות ולא חמורות, ולכן שאלו תחלה לאמר מה כתוב בה, לראות אם המצוות קלות ולא חמורות, וממילא מיד לא קיבלו עליהם עול התורה כמו ישראל כראוי. ומעתה וודאי ישרים דרכי ה' משפט צדק, שנתן לכל אחד גמול כמדתן מדה כנגד מדה, והיינו כדאמרינן (יומא ל"ח:) הבא לטהר מסייעין אותו והבא לטמא פותחין לו, ולפיכך ישראל שבאו לטהר ולקבל עליהם עול התורה כראוי בין קלות וחמורות, גם הקב"ה היה מסייע להם לקרב לבבם לעבודתו, בהראותו להם פנים וסימני חיבה לגלות להם סוד טעמי התורה ומתן שכרה הרוחני, למען יהיה כל המצוות כקלים בעיניהם ויתדבקו בו מאהבה, אבל האומות העולם שבאו לטמא שלא רצו לקבל עליהם עול התורה והמצוות חמורות, אף הקב"ה פתח להם פתח טומאה לאמר תחלה לכל אחד ואחד דבר המתנגד לו, וכן לא גילה להם טעמי וסודי התורה, כדי שבאמת יהיה הכל קשה וחמור בעיניהם כדבר שאין בו טעם וריח, כדי לרחקם מן התורה, וכן כיוצא בו נאמר (עדיית פ"ה מ"א) מעשיך ירחקון ומעשיך יקרבון, עכ"ל נזר הקודש הנ"ל ע"ש באריכות ולנפשך יונעם. כלל דבריו שמענו, כיון שאומות העולם שאלו מתחלה מה כתיב בה, בזה הורו שאין רצונם לקבל בתמימות עול התורה רק הקלות, ומשום הכי הבא לטמא פותחין, ולא גילה להם הקב"ה סודי התורה, כדי לרחקם כי מעשיך ירחקון כנ"ל.

תו אקדים מה דאיתא בזהר פ' פנחס (רע"מ ר"ב:) וז"ל, קרבני לחמי לאשי, והכתיב דלית קרבן לקרבא אלא לה', מאי ניהו לחמי לאשי, אלא אורח ארעא למאן דקריב דורנא למקריב ליה למלכא ולבתר איהו פליג ליה למאן דבעי, אוף הכי ישראל מקריבין אורייתא דקודשא בריך הוא דאיהו לחמו ויינו, וקב"ה מאי עביד מההוא דרונא, למלכא דאוכיל על פתורא, דקריבין על פתוריה מכל מין ומין סולת ובינוני ופסולת, ואיהו פליג לכל מארי סעודתא מפתוריה לכל חד כדקא יאות ליה, ומההוא נהמא דסולת דמלכא אכיל איהו מצי למיהב לאינון דרחימין גביה, הה"ד קרבני לחמי לאשי ריח נוחחי, דהיינו אשי ה' ונחלתו יאכלון וכו', הא מסיטרא דאלנא דחיי, אבל מסיטרא דעין הטוב ורע מצי למיהב בינוני למלאכים ופסולת לשדים ומזיקים כו' ע"ש. מכלל דבריו שמענו מהזהר הקדוש הנ"ל, שהקב"ה מחלק מן הקרבנות לחייליו ומלאכיו לכל אחד כפי מעלתו, ואין להקב"ה בהם אלא חלק התורה והמכוין שבהם על פי סודיו ורמזיו שהוא לחמו ויינו של הקב"ה, כמ"ש (ויקרא ו' ב', ושם פסוק י"ח) זאת תורת העולה וזאת תורת חטאת, דמשמע שיש בכל קרבן עניני תורה וסודותיה, והיא חלקו של הקב"ה וכו"ל (ועיין בזה בזרע ברך שני סדר ויקרא, ועיין מ"ש בשמו בסמוך).

וזהו התחלת המדרש הנ"ל, דכיון דראו אומות העולם דקב"ה צוה להביא לו קרבנות, והיה קשה להם והכי לאכילה הוא צריך, ומכח זה הבינו שעל כרחק התורה לאו כפשוטו היא, אבל יש בהם סודות גדולות נפלאות הרמוזים בהם, ובה שהביאו הישראל הקרבנות מכוונין בהם לסודות הרמוזים בהם, ובה מקריבין אורייתא דקב"ה כנ"ל בזהר, והיה קשה להם שמזה לא גילה להם כלום כשרצה ליתן להם התורה, רק הראה לפניהם כדבר שאין בו ממש בלי טעם וריח כנ"ל באריכות. וזהו שאמרו אומות העולם אל בלעם **למה אמר הקב"ה לישראל שביאו לו קרבנות**, ור"ל והכי לאכילה הוא צריך, אלא ודאי יש בתורה סודות נפלאים, **ולנו לא אמה**, ר"ל לנו לא אמר מזה כלל, רק כדבר שאין בו ממש בלי טעם וריח אמר לנו, ולמה לא אמר לנו ג"כ בטעם וריח וג"כ קבלנו מאהבה כנ"ל, והיינו יכולים להקריב קרבן כמו הם. או י"ל לפי פשיטא, דהא הם לא רצו לקבל התורה שהיה בעיניהם כדבר שאין בו טעם וריח כנ"ל, אבל בקרבנות היה קשה להם והכי ח"ו לאכילה הוא צריך, אלא ודאי שבקרבנות יש סודות עמוקות, ומשום הכי שפיר בקשו הקרבנות דווקא, וקצרת והבן.

ולזה שפיר השיב להם בלעם שאין הקרבנות רק למקבלי התורה משא"כ אתם פסלתם מתחלה אותה, וכאשר אבאר בעז"ה. רק אקדים מ"ש עוד הנזר הקודש הנ"ל שם, וז"ל אמנם אעפ"י שהקב"ה היה מחבב את ישראל, מ"מ וודאי לא היה זה לחנם, אלא על כרחק היה זה אהבה שתלויה בדבה, כי אין משוא פנים לפניו יתברך, והרי יש פתחון פה לאומות העולם לקטרג ולומר וכי מה ראה אלו לקרב יותר מאלו במה שגילה להם טעמי התורה יותר מאומות העולם, וכי משוא פנים יש בדבה, וכן כיוצא בזה יש לתת לב במ"ש במדרשות (עי' שבת פ"ט.) שהחזיר הקב"ה התורה על אומות העולם ובא לפני עשו, אמר להם מקבלים אתם את התורה, אמרו לו מה כתוב בה, אמר להם

העליונה כנ"ל, משא"כ באומות העולם לא שייך זה, ומשום הכי לא זכו לגלות להם סודות התורה, והוא פשוט.

ובדברינו הנ"ל מתורץ המדרש שני הנ"ל, די"ל דעיקר שאלת משה היה מדוע לא גילה לאומות העולם התורה בטעם וריח, והיינו לגלות להם הסודות כנ"ל, אך בפומבי לא רצה לשאול דבר זה לגלות הסודות לאומות העולם, משום הכי בא ברמז באומרו **אין אתה מצויני אלא לישראל, שנאמר צו את בני ישראל, דבר אל בני ישראל**, דכל זה נאמר בפרשת הקרבנות, ושם העיקר הקרבן קאי לאקרובי אורייתא, דהיינו לכון בסודות הרמזים בהם כנ"ל בזוהר, וממילא מובן שאלתו אשר שאל, דכל עיקר כוונתו היה לצוות גם לאומות העולם בטעם וריח, וממילא יקבלוה כנ"ל. ולזה השיב לו הקב"ה **כאשר ידבק אל האזור במתני איש כן הדבקתי לי בני ישראל**, היינו בזה שנתעטף באור כשלמה דהוא שרש נשמת הצדיקים, וזהו כאשר ידבק האזור כנ"ל בנזר הקודש הנ"ל, וא"כ כיון דשורש נשמתן הם מאור הגנוז, ואותו אור הגנוז הוא אור התורה העליונה כנ"ל הכל בנזר הקודש, משום הכי שייך שפיר הסודות לישראל דווקא כנ"ל.

ור' אבין תירץ, הם המליכוני על הים תחלה ואמרו ה' ימלוך לעולם ועד, תחלה דייקא, ר"ל קודם שידעו עדיין כלל מה העול אשר אתן עליהם אם יקבלו מלכותי, אפילו הכי הקדימו וקבלו מלכותי עליהם, משום הכי הבא לטהר מסייעין אותן, ונגלה להם הסודות התורה כדי לקבל מאהבה כנ"ל בנזר הקודש הנ"ל.

ור' ברכיה ס"ל שזה לאו קבלת מלכות הוא, כיון שאמרו בלשון עתיד (ימלוך, ועיין בזה במדרש בשלח), לכן אמר **שהמליכוני במה שאמרו נעשה ונשמע**, והיינו מתחילה נעשה והדר נשמע כמו"ש הנזר הקודש הנ"ל, דר"ל נעשה יהיה מה שיהיה הקלות והחמורות, והדר נשמע עתה מה הוא כנ"ל הכל באריכות, וא"כ שפיר הבא לטהר מסייעין אותן, משא"כ האומות העולם שאלו בתחלה מה כתיב בה ולא רצו לקבלו בתמימות, משום הכי מעשיך ירחקוך כנ"ל הכל באריכות והבן.

היוצא לנו מדברינו הנ"ל כי נשמת ישראל ואור התורה העליונה הם מחוצב אחד, אשר על כן ראוי לקיים ולחזק בשמירת התורה והמצוות כנ"ל, וגם האור העליונה הוא עיקר השפע אשר בא לעולם, כי הוא שורש הטוב כמפורש בזוהר (ועיין בסמוך).

ובזה יש להבין במה שאותו אנטיכוס הרשע רצה דווקא בהנהו שלשה מצות לעקור מישראל, שבת ראש חודש ומילה, וכדאיתא ברז"ל (מגילת אנטיכוס). וגם למה טמאוהו השמנים במקדש. וגם הא דאנו עושין זכר בנרות דווקא בחנוכה לנס אשר נעשה במנורה, ולא אין אנו עושין זכר לניצחון שהיה על אויבינו, או נגד שנתבטל גזירת הרשע הנ"ל משלש מצות הנ"ל אשר רצה להפר מישראל, כנ"ל בהתחלה מזה.

והן הן הדברים שהשיב בלעם לאומות העולם במדרש הנ"ל, **אין הקרבנות רק למי שקיבל התורה כו'**, ר"ל מי שקיבל התורה ברצון ובתמימות לזה נתגלה סודי התורה, וממילא יוכל להקריב קרבנות לקב"ה ויכוין בסודי התורה הרמזים בהם, באשר הם יודעים סודי התורה כי נגלה להם, **אבל אתם מתחלה פסלתם אותה**, מתחלה דייקא, ור"ל מיד כשבא קב"ה לשאל לכם אם תרצו לקבלה, השיבו מה כתיב בה, ובזה הורו לפסול המצות החמורות מלקבלה כנ"ל, ומשום הכי הבא לטמא פותחין לו, ולא זכיתם לגלות לכם סודי התורה, **ועכשיו אתם מבקשים להקריב קרבן**, ר"ל עכשיו בקשתם לידע הסודות כדי להקריב קרבן כנ"ל בשאלתם, אבל כבר נתרחקו מכם מחמת מעשיך ירחקוך כנ"ל, וממילא לא משכחת בכם קרבן, והכי לאכילה ח"ו הוא צריך, ואם אתם מקריבין קרבן אדרבה מזה יתעורר עליכם שנאה, כי כיון שאינו ידוע לכם הסודות הרמזים בהם, וממילא הוי ח"ו כאילו לאכילה הוא צריך, ולא יהיה לכם שלום בזה הקרבן, אלא אדרבה קטטה ומריבה, ושפיר מסיים המדרש **לכך נאמר כי ידבר שלום אל עמו**, אל עמו דייקא הוי שלום, כי הם מקריבין סודי התורה הרמזים בהם כנ"ל בזוהר, והבן.

כלל דברינו הנ"ל, הסודות התורה לא ניתנה לאומות העולם, מחמת דלא קבלו מתחלה מיד בתמימות, ומעשיך ירחקוך.

והנה עוד י"ל, משום הכי לא נתנה ולא גילה הסודות לאומות העולם, לפי מ"ש הנזר הקודש דף י"ט ע"ג על הך קרא (ירמ' י"ג י"א) כאשר ידבק אל האזור במתני איש כן הדבקתי לי את בני ישראל. היינו משום דמפורש בזוהר כי אור הגנוז בששת ימי הבראשית הוא שורש נשמת אור הצדיקים, ואיתא במדרש רבה (עי' מדרש תהלים מזמור ק"ד) שנתעטף הקב"ה באור כשלמה והבריק מזיו הדרו מסוף עולם עד סופן, והיינו אור הגנוז, כי מתחלת בריאותו למטה לא היה בהיר ורוחני כ"כ, אבל כאשר נתעלה האור למעלה ונתעטף בה הקב"ה כשלמה, כדכתיב (תהלים ק"ד ב) עוטה אור כשלמה, מזה ממילא נזדכך האור ונעשה בהיר ורוחני מאד, וכן מפורש בזוהר בהדיא, וא"כ שפיר נאמר בצדיקים כאשר ידבק אל האזור במתני איש וגו', כי הם משורש אור הגנוז שנתעטף הקב"ה בו כשלמה, ע"ש באריכות בנזר הקודש הנ"ל בזה. והנה בדף כ' ע"ג כתב הנזר הקודש על המדרש שם, דדריש ויהי אור (בראשית א' ג) נגד התורה, ע"ש פרשה ג' ס' ה', היינו דוודאי אין המקרא יוצא מידי פשוטו, אור כמשמעו, אלא דס"ל דאור זה שהוא אור הגנוז, הוא עצמו חמדה גנוזה אור התורה העליונה כמ"ש החכמי האמת, ואין זה סותר למ"ש בסמוך דאור הגנוז הוא נשמת שרש ישראל, כי שניהם ממקור אחד חוצבו, וכמ"ש דורשי רשומות ישראל הוא נוטריקון י"ש ש"שים ר"בוא א'ותיות ל'תורה, כי נפשם נאצל מאור התורה והוא אור הגנוז, עכ"ל הנזר הקודש הנ"ל, ע"ש סי' ד' וסי' ה' בפרשה ג' מזה.

ולפי זה יש לומר, ממילא משום הכי זכו ישראל לגלות להם סודות התורה דווקא, באשר נשמת ישראל נאצל מאור התורה

אבל י"ל עפ"י דברינו הנ"ל, רק אקדים מ"ש בבית המדרש שלי על התורה סדר ואתה תצוה, וז"ל, ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד (שמות כ"ז כ'), ויש לדקדק מלת ואתה בלתי מובן, דהוי למימר צו את בני ישראל ויקחו וגו'. גם למה כתיב למאור קודם להעלות נה, הלא מתחילה מדליקין ואח"כ בא המאור מהדלקה, (ועיין במפורשים מזה). וגם מאי להעלות, להדליק הוי למימה.

ונ"ל לבאר עפ"י מה דאיתא במדרש רבה סדר הנ"ל (שמו"ר ל"ז ד') ואתה הקרב אליך את אהרן וגו', הרע למשה, אמר לו הקב"ה התורה שלי היתה ונתתי לך עכ"ל. ורבים דקדקו מהיכא תיתי, מי לנו גדול ממושה איש עניו מאד אשר אורייתא קמסהיד עליה, ירע לו על גדולת אחיו. גם מאי תשובה היתה התורה שלי כו', מ"מ מקנא בגדולת אחיו.

ונ"ל לבאר לפי פשוטו, על פי מה דאיתא במדרש רבה סדר תרומה וסדר ויקרא (פרשה א' סימן ו') יש זהב כו' וכלי יקר שפתי דעת (משלי כ' ט"ו), יש זהב בנדבת המשכן דכתיב (שמות כ"ג ג') וזאת התרומה אשר תקחו מאתם כו', וכלי יקר שפתי דעת, לפי שהיתה נפשו של משה עגומה עליו, אמר הכל הביאו נדבתן למשכן ואני לא הבאתי, א"ל הקב"ה חייך דיבורך חביב עלי מכל אלו, תדע לך שמכולם לא קרא הדיבור אלא למשה, שנאמר (ויקרא א', א') ויקרא אל משה עכ"ל.

ולפי זה י"ל דוודאי נפשו של משה היה עגומה על שלא זכה להיות לו חלק במשכן, אך אמר בלבו הוא המובחר לכהונה גדולה לשרת בקודש במשכן לפניו ית', וישמח משה במתנת חלקו בזה, ומה לו עוד יותה, אמנם עכשיו כשראה שאמר לו הקב"ה ואתה הקרב אליך את אהרן וגו' לכהנו לי, ומיד הרע למשה, ולא ח"ו על גדולתו של אחיו הקפיד, רק נפשו עגומה עליו שלא זכה כלל במשכן, שכולן הביאו נדבתן והוא לא הביא, וגם לשרת בקודש לא זכה, לזה הרע לו על שחיסר מצוה כנ"ל. לזה השיב לו הקב"ה התורה שלי היתה ונתתי לך, לך דייקא, דהיינו כל דברות התורה היו על ידך וזה חביב מכולן, כנ"ל במדרש חייך דיבורך חביב עלי, והבן.

כלל דברינו, כי נפשו של משה היה עגומה שלא הביא נדבה למשכן, וריצה אותו הקב"ה בזה שהיו כל הדברות התורה על ידו כנ"ל. ועוד י"ל דנתפייס משה בזה שהציווי של שמן זית למנורה היה על ידו, דכתיב (שמות כ"ז כ') ויקחו אליך שמן זית וגו' כנ"ל, והיינו על פי דכתב הצרור המור דעיקר המשכן היה להוריד שפע ע"ש (ועיין מ"ש מזה בבית המלך (ליום הכפורים) חדר ה').

תו אקדים מ"ש הנזר הקודש דף קס"ב ע"א וע"ב, על הא דאיתא במדרש רבה סדר ויקרא פרשה ל"א, הא שנבחר שמן זית למנורה בבית המקדש יותר מכל שאר השמנים, לפי שהזית הביא אורה לעולם בימי נח, הה"ד (בראשית ח' י"א) ותבוא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה כו'. וקשה היכא יליף מהבאת היונה עלי זית שהביא הזית אורה לעולם, דמאי אורה הוי בהאי. ואפילו אם תמצא

לומר שמכנה הבשורה בשם אורה, מ"מ מאי רבותא בזית, שאלו הביא מן אחר היה ג"כ הבשורה על ידו, וחדא מיניה נקיט. אבל הענין הוא על פי מ"ש הזוהר שבתחלת הבריאה בהיות הארץ תוהו ובוהו אז שלט כח הרע בעולם, כי לעולם כח הרע שורה במקום שממה וחורבן שאינו מוציא תולדות, ובשעת התיקון אשר היה מוכן להוציא תולדותיו מכח אל הפועל, נתבטל כח הרע ונתפשט כח הטוב בעולם, והרע נקרא חושך שהוא תוקף הדין, והטוב נקרא אור דכתיב (בראשית א' ד') וירא אלהים את האור כי טוב, בהיותו משורש אור הגנוז שהוא אור השפע העליון הבא מצד החסד המבטל כח רע תוקף הדין. וכן כיוצא בו בימות המבול מתחלה חזר העולם לתוהו ובוהו ושלט כח הרע בעולם, כי הוא שורה במקום שממה וחורבן שאינו מוציא תולדה ופרי, ובשעת התיקון שהתחיל שוב להוציא תולדה ופרי, נתבטל כח הרע ונתפשט בעולם כח הטוב הנקרא אור, זה אור שפע העליון מצד החסד. וגם מבואר בזוהר בכמה דוכתי ששמן זית הוא מצד החסד, ולפיכך עץ הזית הוציא אז כחו תחלה, להוציא תולדות העולם כדי לבטל כח הרע, ולהתפשט בעולם כח הטוב הנקרא אור, זה אור השפע העליון שהוא מצד החסד במדרגת השמן זית, וממילא בא הכתוב להגיד שבחו של זית, שהוא צמח תחלה בעולם, ונתפשט על ידו בעולם הכח הטוב הנקרא אור. וא"כ ניחא מה דאמרינן במדרש רבה הנ"ל שנבחר שמן זית למנורה בבית המקדש יותר מכל השמנים, לפי שהביא אורה לעולם בימי נח דכתיב והנה עלה זית טרף בפיה, משום דמהא ילפינן דעץ הזית הוציא כחו תחלה להוציא תולדות בעולם לפני שאר כל המינים, ובהיות העולם מיושב בתולדה ופרי מתבטל כח הרע, ומתפשט כח הטוב הנקרא אור הוא אור השפע העליון, וממילא השמן זית הביא אורה לעולם תחלה בימי נח, עכ"ל נזר הקודש הנ"ל, ע"ש באריכות ולנפשך יונעם.

מכלל דבריו שמענו הא דנבחר שמן זית בבית המקדש יותר מכל השמנים, היינו כיון שהביא אורה לעולם בימי נח והיינו אור השפע העליון כי שמן מדרגת החסד. ואם כן י"ל משום הכי הדליקו בבית המקדש בשמן דווקא, כדי לעורר אור שפע העליון להוריד השפע למטה. וכן משמע בזוהר סדר בהעלותך וז"ל תא חזי בשעתא דכהנא רבא איכוין לאדלקא בוצינן לתתא כו', כדין בוצינן עלאין נהרין ואתקטיר כלא כחדא וחדו, וחדוותא אשתכח בכולהו עלמין עכ"ל. וא"כ ממילא במה שהציווי של שמן זית למנורה נאמר ע"י משה, בזה היה יפה כחו להוריד השפע כמו ע"י המשכן.

ובדברינו הנ"ל יבואר מקראי קודש הנ"ל, והיינו כיון דלמעלה סידר כל מעשה משכן ונדבתם, ובזה נפשו של משה יהיה עגומה שהוא לא הביא כנ"ל במדרש, לזה התחיל לו הקב"ה מיד אחר צות עשיית נדבת משכן לאמר **ואתה**, והוא נמשך למעלה, ר"ל ואתה תהיה לך יותר מכולן, ובמה, **תצוה את בני ישראל**, ר"ל כל הציווי שלי תהיה על ידך, ודיבורך חביב עלי ביותר כנ"ל במדרש. ועוד אודיע לך **ויקחו אליך שמן זית**, ר"ל זאת תהיה על ידך, שתגבה מהם שמן זית, וזהו ויקחו אליך דייקא, ולמה שמן זית דווקא, לזה אמר **למאור**, היינו

הקודש הנ"ל ע"ש.

והנה גם המילה בא להחליש בו כח זוהמת הרע, כי הערלה היא שורש זוהמת הרע כנודע, וכ"כ בנזר הקודש דף ר"ל ע"ד גבי אברהם, שע"י המילה שנימול אברהם וזרעו נתפשט עליהם השגחת השי"ת, וז"ל, תוכן הענין על פי הזוהר וחכמי האמת שבתחילת הבריאה היה העולם תוהו ובוהו ע"י שורש הרע הגורם חורבן ושוממה בעולם, ושוב האיר ה' בעולם את האור כי טוב הוא שורש הטוב, זה אור התורה הנקרא טוב, ועל ידו נעקר מן העולם התוהו ובוהו, והוסר כח הערלה שהוא משורש הרע, ונתתקן הכל בטוב, ולכן אדם הראשון נולד מהול בלי ערלה, אבל משחטא נמשך ערלתו, לפי שנתגבר שוב בעולם כח הרע הנאחז בערלה, ובזה נסתלק כח קדושת השגחה העליונה מן העולם, ונמסר ביד שרים החיצונים הנאחזים בכח תוהו ובוהו, ומשום הכי היה ב' אלפים תוהו, ויותר מזה שוב לא היה העולם מתקיים בכח התוהו, אלא שפסק שוב בימי אברהם, שבימי התחילו ב' אלפים תורה שהוא טוב, ונתתקן העולם בטוב. ובזמן התגברות כח הרע בעולם מסתלק כח קדושת השגחה העליונה, והעולם מתנהג על פי מערכת המזלות והשרים חיצונים, אבל משנתבטל כח זוהמת הרע של הערלה ע"י אברהם וזרעו, נתפשט שוב השגחת השכינה בעולם, ונתפשט עליהם כח השגחת ה' לשדד עבורם כח המערכה בנסים ונפלאות חוץ לטבע, כי בזה יצאו מתחת הנהגת השרים שרי העכו"ם, ובזה נבדלו מכל עמי העכו"ם כנודע, עכ"ל נזר הקודש הנ"ל הנצרך לעניינו.

מכלל דברינו הנ"ל שמענו, כי ע"י מעשי הצדיקים מתגבר כח שורש הטוב, דהוא אור הטוב השגחת העליון, וח"ו ע"י מעשי הרשעים מתגבר כח שורש הרע להסתלק כח קדושת השגחת העליונה, והעולם מתנהג על פי מערכת המזלות והשרים החיצונים.

וזה ידוע כי המזלות הם לוחמים תמיד להרע לישראל (עיין מזה כמה פעמים ביערות דבש שהאריך בזה (דרוש ...)). ולפי זה זהו היה התחכמות אנטיכוס הרשע, לבטל מישראל השגחת קדושת העליונה מהם, ולהתגבר כח הרע על כח שורש הטוב, להתנהג על פי מערכת מזלות והשרים החיצונים, וממילא יהיו ישראל בדיוטא תחתונה ח"ו. ולזה המציא לבטל בראש מהם שבת וראש חודש ומילה, אשר שלשתן באים להתגבר כח שורש הטוב על כח הרע, ולבטל שרים החיצונים כנ"ל הכל באריכות.

ומשום הכי טמאו נמי כל השמנים, היינו דהשמן זית שהדליקו בבית המקדש ג"כ היה להתגבר אור חסד עליון דהוא שורש הטוב דהוא אור תורה ואור הגנוז, והכל אחד כנ"ל הכל כבר באריכות בשם נזר הקודש, ושניהם במדריגת חסד, ומשום הכי צמח עץ הזית בראשונה בימי נח כנ"ל באריכות, ולזה שפיר טמאו כל השמנים שלא להדליק בהן, וגם להשרות כח הרע, כי במקום טומאה שם עיקר שורש כח הרע כנודע.

שהשמן כבר היה למאור בימי נח, להוריד אור שפע העליון, משום הכי נמי היה במנוחה שמן זית **להעלות נר תמיד**, להעלות דייקא, שבזה הנר למטה יהיה עליו לנר שלמעלה, כי שמן זית הוא במדריגת החסד כנ"ל, ויתעורר האור השפע העליון שהוא ג"כ מצד החסד, כנ"ל בנזר הקודש, וכנ"ל בזוהר בשעתא דכהנא רבא איתכוין לאדלקא בוצינין לתתא כדין בוצינין עלאין נהרין וחדו וחדוותא אשתכח בכולהו עלמין כנ"ל, והיינו שנתעורר חסד העליון, וא"כ הרי גם על ידך נעשה הורדת השפע כמו ע"י משכן כנ"ל והבן.

ולפי"ז י"ל זהו היה התחכמות של אנטיכוס ימ"ש לבטל מישראל דווקא הנך שלש מצות, שבת ראש חודש ומילה. והיינו על פי מ"ש לעיל בחדר א' בבית הלזה (לשבת קודש) בשם הזוה"ק דכח הרע נתבטל בבריאת ששת ימי בראשית ע"י השבת, ומשום הכי היה נשלם הכל בשבת, כדכתיב (בראשית ב' ב') ויכל [אלהים] ביום השביעי, ומשום הכי אמרו רז"ל (שבת ק"ה:) השומר שבת ניצול משעבוד מלכיות, כי כמו בשבת ראשונה נתבטל כח הרע, כמו כן בכל שבת ושבת נתבטל שורש כח הרע ע"י שומרי שבת כהלכתן, ובזה נתבטל כח השרים החיצונים אשר אחוזים בכח שורש הרע, ומשום הכי לעתיד באלף השביעי שהוא נגד יום השבת, כתיב (ישעיה ב' י"א) ונשגב ה' לבדו, כי אז יבוטל כח הרע ושליטת השרים החיצונים לגמרי, ומשום הכי שפיר השומר שבת ניצול משעבוד מלכיות, כי אז אין שליטת שרים החיצונים ממילא אין שעבוד מלכיות, ועיין בחדר א' הנ"ל כי שם הארכתי בזה (ותקחנו משם לכאן).

וכן הלבנה מבטל שורש כח הרע, כדאיתא בגמ' ברכות פ' כיצד מברכין (מ"ג:) לאחד נראה ומזיק, לשנים נראה ואינו מזיק, לשלשה לא נראה כלל, ואמר רב אבוקה כשנים, וירח כשלשה, כלומר אור הירח מגין כלפי מזיקין כשלשה. וכתב בנזר הקודש דף ל"ג ע"א, הטעם מבואר בזוהר ובחכמי האמת, לפי שכל האור הוא בכי טוב וממותק בחסד, והוא מחליש כח המזיקין הנאחזים בשורש הרע של החושך שהוא מסטרא דדינא קשיא, ולפיכך לעולם בזמן מילוי הלבנה מדרגת החסד והטוב מתגבר בעולם, כי אז אור הלבנה שהוא בכי טוב מתגבר על מדרגת החושך, אבל בזמן חסרון הלבנה שאורה מתמעט והולך, מדרגת הרע ותוקף הדינים מתגברים בעולם, כי אז אדרבה מדרגת החושך מתגבר על אור הלבנה להחליש כחה, ולא עוד, אלא שבאותו הפרק מדרגת החושך מטיל פגם בלבנה מזוהמת הרע, בהיותה עמו בזמן ממשלתו. ולכן בכל ראש חודש הקריבו שעיר הנאחז ג"כ בתוקף הדינים, להיות כח הרע נמשך אחריו ומזה פורש מן הלבנה, ועל ידי זה היא מתחדשת ומטהרת מזוהמתה שוב ולהתדבק שוב בטוב, וכדאיתא בזוהר נח ובזוהר פקודי ובשאר כמה דוכתי, ונודע כי עיקר הפגם בא מעון ישראל המגביר כח הרע של החושך, ולפיכך מאז בראש חודש הקריבו לטהר הלבנה מפגם החושך, עכ"ל הנזר

אבל הקב"ה הפר עצתו, ואדרבה עשה נס בשמן זית כדי להדליק בו שמנה ימים, ולהתגבר שורש הטוב על כח הרע, ובמדרגת חסד דלמטה יתעורר אור שפע חסד עליון כנ"ל. ומשום הכי שפיר אנו עושין זכר לנס בהדלקת הנרות, כי זה מורה על כולו, כי הנר רמז לאור העליון שורש הטוב, אשר בזה הופר עצת הרשע להתנהג העולם על פי מערכת המזלות והשרים החיצונים, אבל באמת התגבר השורש הטוב, ונשארו תחת קדושת השגחת העליונה, ועשה עמנו נסים חוץ לטבע כנ"ל, ושפיר איכא זכר לכל הניסים ע"י הדלקת הנרות בחנוכה, והבן.

ובזה יובן נמי מדרש אחד הובא בספר זרע ברך ראשון סדר בהעלותך, דמשום הכי היה במנורה של משה שבעה נרות, לפי שלא נמסר בידם רק שבעה אומות, אבל שלמה היה משבעים נרות, כי שבעים אומות נמסרו בידם עכ"ל. ומדקדק שם הזרע ברך למה רמז כל זאת במנורה, ומאי שייכות יש לשליטת ישראל באומות במעשה המנורה ע"ש. אבל לדברינו מבואר היטב, כי עיקר שליטת האומות הוא מחמת השרים החיצונים הנאחזים בכח שרש הרע כנ"ל, אבל בהתגברות כח שורש הטוב אז הוא השגחת העליונה עליו, ואנחנו נושענו עפ"י נסים ונפלאו חוץ לטבע כנ"ל, ומנורה היה התגברות שורש הטוב, דהוא אור העליון מכח הדלקת שמן זית דהוא ג"כ במדרגת חסד כנ"ל, ובזה נתעורר האור עליון כנ"ל בזוהר בשעתא דאדליק בוצינן לתתא בוצינן דלעילא נהרין וכולו חדו וחדוותא משתכחין בכל עלמין, וא"כ שפיר יש מפלה בזה לאומות אשר הם תחת השרים החיצונים הנאחזים בכח הרע, ובהתגברות כח שורש הטוב יתבטל כח הרע כנ"ל באריכות, ושפיר יש רמז במנורה על מפלת האומות העולם והבן.

ובאלה הדברים נשים פנינו אל מאמר הניצב פתח שעה, די ש לדקדק מאי מידה כנגד מידה היא זו באור של בית המקדש לנר של משיח, ולאור קב"ה בכבודו ובעצמו. גם למה בעולם הזה זקוקים לאור בית המקדש, למה לא היה ג"כ אור של ה' ב"ה כמו לעתיד.

אבל לדברינו הנ"ל דשורש טוב הוא אור הגנוז, אור שפע וחסד עליון, וממילא לא יוכל להיות בעולם הזה, כי אור בהיר הוא אשר ה' ב"ה גנוז לעתיד לבוא כנ"ל, ובאותו אור התעטף בו כשלמה, והבהיק זיו הדרו מן העולם עד סופו כנ"ל, רק שגנוז לעתיד לבוא כדאיתא במדרש רבה בראשית. והנה ע"י נרות בית המקדש נאצל שפעת אור חסד העליון כנ"ל באריכות, ונתגבר כח שורש הטוב. וכבר נזכר לעיל בהתגבר שורש הטוב יש מפלה לאומות העולם, אשר הם תחת שרים החיצונים הנאחזים בכח שורש הרע כנ"ל. ולפ"ז שפיר אמר **בעולם הזה אתם זקוקים לאור בית המקדש**, בעולם הזה דייקא, דאור העליון גנוז הוא לעולם הבא, אך **בזכות נר זה**, דהיינו הזכות היה שהתגברו שורש טוב כנ"ל, **יזכו לנר משיח**, ויהיה מפלה לאומות העולם, ועוד יזכו **לעולם הבא שאני עושה לכם אורה**, היינו ע"י אור הגנוז אשר נתעטף בו כשלמה, ושפיר והיה ה' **לך לאור עולם**, והבן

(ועיין בזרע ברך ראשון סדר תצוה שכתב ג"כ והיה ה' לך לאור עולם קאי על אור הגנוז שנתעטף בו, ע"ש לענינו).

כלל הדבר אחינו בני ישראל, העיקר לעשות מצות ומעשים טובים ולשמור תורת ה' ב"ה, ובזה אנו מתגברין כח שורש הטוב, ונזכה להיות עלינו קדושת השגחת העליונה, ויעשה עמנו נפלאות כימי קדם. על כן אחינו בני ישראל, בימים האלה שימו נגד עיניכם גדולת ית' שמו, אשר בכל ממשלו, ולזכור הנס שעשה ה' ב"ה עמנו בימים האלה, ולשבחו ולהללו ברב שמחה וגיל, בשמחה של מצוה, אבל לא בשמחה של הוללת ושחוק בעו"ה. ואדרבה ראוי להתעורר ולבקש מה' מתי יהיה קץ הפלאות, ויעלה ירושלים על ראש שמחתו, התקצר יד ה' מהושיע, הלא הוא רב אונים ואמין כח. אבל בעונינו הרבים גרמו אנחנו כל עכבות משיחא זה זמן הארוך. והנה מחמת הנר של בית המקדש נזכה לנר של משיח כנ"ל, ובימים הללו אנו עושים הדלקת נרות זכר למנורה של מקדש, ראוי לעשותה בשמחה ובטוב לב, לשם מצוה כהלכתה ולשם ה' ב"ה, ואז יקוים (תהלים קל"ב י"ז) אצמיח קרן לדוד עבדי ערכתי נר למשיחי, במהרה בימינו אמן.

איתא במדרש חזית הדודאים נתנו ריח (שה"ש ז' י"ד) **זה ראובן שהציל את יוסף, ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה עכ"ל.** והוא תמוה.

ומקודם אבאר נמי הנהו תרי מימרא דר' תנחום במס' שבת דף כ"א (ע"ב) ולהמשיך ולחבר אהדדי. וז"ל שם, **אמר ר' תנחום מאי דכתיב** (בראשית ל"ז כ"ד) **והבור ריק אין בו מים, מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו.** ואמר ר' תנחום, **נר חנוכה שהניח למעלה מעשרים אמה, פסולה כסוכה וכמבוי, ע"ש.**

ואגב אציג פה עמדי עוד מדרש תמוה השייך לזה הענין, והוא במדרש תנחומא (נשא ס"י כ"ט), **ביום השמיני נשיא לבני מנשה** (במדבר ז' נ"ד), **ילמדנו רבינו, שמן שנותר מליל ראשון דחנוכה מהו להדליק בו ליל שני,** עכ"ל. והוא תמוה, למה דווקא על הא קרא קבע שאלה זו.

ונ"ל לבאר עפ"י מה שהקשה הבית יוסף (בא"ח ס' תע"ד) למה עושין שמונה ימי חנוכה, והא הנס לא היה רק שבעה ימים. ותירץ שני תירוצים, אחד, דאף יום ראשון ראו שלא נדלק חלק שמיני. ותירוצו שני, דהיו מחלקין לכתחלה לשמונה חלקים, ואם כן אף ביום הראשון היה הנס, שחלק שמינית השלים כל היום כולו ע"ש. ואם כן ממילא לתירוצו ראשון הנ"ל הרי אותו הפעם היה מדליק כל יום ממה שכבר הותר מהדלקה ראשונה, ואם כן ממילא גם בימי חנוכה מותר לעשות כן להדליק מנותר שמן ביום ראשון גם ביום שני. אבל לתירוצו שני שלכתחלה היו חולקים לשמונה חלקים, ובכל יום הדליקו חלק

אחד, א"כ שפיר איכא לספוקי אם כבר הדליקו מאותו שמן אם יוכל להדליק ביום שני ממנו. והנה זה תליא אם סמכין על הנס או לא (עיין קדושין ל"ט); דאי אין סומכין על הנס אם כן ממילא ליכא למימר דחולקין לכתחלה על שמנה חלקים, הא לא סמכין על הנס ומהיכי תיתי היו חולקים השמן שלא היה ראוי אותו חלק שמינית אף ליום אחד. אבל אי אומרים סומכין על הנס, אז שפיר י"ל כתירוצ' שני של בית יוסף הנ"ל.

והנה, לכאורה מוכח דסומכין על הנס. דהנה איתא במדרש רבה פ' נשא (פרשה י"ד ב'), ביום השביעי נשיא לבני אפרים (שם מ"ח), אמר הקב"ה ליוסף אתה שמרת השבת, שנאמר (בראשית מ"ג ט"ז) וטבוח טבח והכן, אין הכנה אלא שבת (ע"ש באריכות), חייך שבניך יקריבו קרבן יחיד בשבת, וזהו ביום השביעי נשיא לבני אפרים, ע"ש במדרש רבה באריכות. עוד מצינו שם במדרש רבה (י"ד ז') טעם אחר על זה, וז"ל, אמר ר' עזריה, אמר לו הקב"ה ליוסף, אתה שמרת מצות לא תנאף, שהוא שביעית בדברות, ולא נאפת באשת פוטיפר, וגם שמרת מצות לא תגנוב, שהיא שמינית בדברות, שלא גנבת ממנו של פוטיפר, ולא גנבת מקור אשתו כו', יבוא עת שאני פורעם לך, כשיבואו הנשיאים להביא בחנוכת המזבח יהיו נשיאי שני בניך אחד מקריב ביום השביעי והשני ביום ח', ואין שבט אחר מפסיקים בין שני בניך, כשם שאתה לא הפסקת בין לא תנאף ללא תגנוב, שכן כתוב ביום השביעי נשיא לבני אפרים וגו' ביום השמיני נשיא לבני מנשה וגו', עכ"ל. וא"כ הרי חזינן מחמת לא תנאף וזה אפרים להקריב ביום השביעי כנ"ל. וקשה במאי פליגי.

אבל י"ל בזה פליגי, דהנה איתא בפרשת דרכים דרך האתרים (דרוש א' ד"ה וקשה דהא קי"ל) על הא דאיתא במדרש (הנ"ל) יוסף שמר שבת, והא גוי ששבת חייב מיתה (סנהדרין נ"ח). אלא ודאי צריך לומר דיצאו מכלל בני נח מימות אברהם, ע"ש. ולפ"ז י"ל הך דסבר משום שבת זכה אפרים להקריב בשביעי, היינו דס"ל דיצאו מכלל בני נח, כנ"ל. וא"כ מאי רבנותא דיוסף קיים לא תנאף, הא זה מוטל על כל ישראל. ואף דהסכין את עצמו, שאשת פוטיפר מאיימת אותו שאם לא ישמע אליה שיהרגנו כדאיתא במדרש רבה פ"ד סי' ה' ע"ש, הא ישראל מצווה על קידוש השם. אלא ודאי מחמת שיוסף שמר שבת זכה לזה כנ"ל. אבל אידך סבר דלא יצא מכלל בני נח, וא"כ שמירת שבת עכ"פ וודאי לאו לזכות יחשב לו, ומשום הכי ס"ל משום לא תנאף זכה לזה להקריב אפרים ביום השביעי כנ"ל, דבן נח אינה מצווה על קידוש השם, וא"כ אפילו הכי הסכין את עצמו, א"כ שפיר חשיב ליה לזכות גדול וק"ל.

אך היא גופא קשיא, כמו שהקשה באמת הפרשת דרכים בדרך האתרים דרוש ד', אי לא יצאו מכלל בני נח והא בן נח אינו מצווה על קידוש השם, וא"כ האיך הסכין את עצמו באשת פוטיפר וכנ"ל, והא הרמב"ם (הל' יסודות פ"ה ה"א) פסק היכא דדינו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו, וא"כ אדרבה עשה יוסף שלא כדן בזה

ע"ש. ואם כן לפי זה האיך נימא עוד דלזכות יחשב לו כנ"ל. אבל י"ל כל זה היא שפיר אי אין סומכין על הנס, א"כ שפיר אין רשאי להסכין את עצמו במקום שאינו מצווה על קידוש השם. אבל אי סומכין על הנס, אז שפיר י"ל דיוסף סמך על קב"ה דייעבד לו ניסא להמלט מרוע לבב של אשת פוטיפר, וכאשר באמת היה, שניצול. וא"כ ממילא מוכח מזה דכתיב ביום השמיני נשיא לבני מנשה וגו', וקשה למה הקריב מנשה קודם שאר שבטים, וצ"ל כיון שיוסף קיים שביעי והשמיני שבדברות, לכן לא יפסיק שבט אחר בנתיים כנ"ל. וקשה הא אדרבה בזה שקיים לא תנאף עבר עבירה שהסכין את עצמו, וצ"ל דסומכין על הנס. ולפ"ז שפיר י"ל כתירוצ' שני של בית יוסף הנ"ל, דהיו חולקין לכתחלה על שמנה חלקים כנ"ל, דסומכין על הנס.

ומשום הכי על זה אמר השתא במדרש תנחומא הנ"ל, ילמדנו רבינו מותר שמן שבנר חנוכה אם מותר להדליק ביום שני. דיש לומר דומיא דשעת הנס היו מדליקין מחדש כל יום, הכא נמי. מה שאין כן בלא הך קרא, א"כ מהיכי תיתי נימא דסומכין על הנס. וא"כ ממילא ע"כ צ"ל דלא היו מחלקין לשמנה חלקים, וא"כ קשה קושית בית יוסף, וצ"ל כתירוצ' ראשון הנ"ל, וא"כ הרי גם בשעת הנס כל יום היה מדליק מהנותר שכבר הדליק ביום ראשון וק"ל.

ולפ"ז מתורץ הנהו תרי מאמרים של ר' תנחום הנ"ל. דהנה היפה תואר (בראשית רבה פרשה פ"ד ט"ז ד"ה וקצת מהדרשנים) הקשה האיך ראובן שביקש להצילו כמעיד הכתוב עליו (בראשית ל"ז, כ"א) ויצילוהו מידם, והאיך צוה להשליך אל הבור שיש בו נחשים ועקרבים כנ"ל בגמרא. וי"ל דוודאי הקב"ה יכול להציל הצדיקים מהמבקש להורגו, אבל הוא נס גדול באשר שאדם הוא בעל הבחירה. ולכן אמר להשליכו הבורה אף שיש בו נחשים ועקרבים, אין הנס גדול כל כך, כי הוא הנס הוא ממילא כו' ע"ש. הרי חזינן דעל הנס קטן, שפיר סמכין על הנס. אבל על הנס גדול, כמו מאדם שהוא בעל הבחירה לא סמכין כנ"ל. ולפ"ז ממילא הדרא הקושיא לדוכתיה למה הסכין יוסף את עצמו באשת פוטיפר, דהא על הנס גדול כזה להיות ניצול מאדם שהוא בעל הבחירה לא סמכין כנ"ל. אך כפי מה שכתב הפרשת דרכים הנ"ל דיצאו מכלל בני נח מימות אברהם לא קשה מידי, דישראל מצווה על קידוש השם, ע"ש. וכמו כן על אברהם (לא קשה על זה) דהסכין עצמו בכבשן האש מהא טעמא דישראל מצווה על קידוש השם, ע"ש באריכות.

תו אקדים, דיש שני טעמים למה זכה אהרן לכהונה. אחד כדאיתא במדרש רבה ריש פ' נשא (ו' ב') שבכורי ישראל נפסלו מן הכהונה מפני שטעו בעגל, אבל שבט לוי שלא טעו בעגל זכה אהרן שהיה בכור לכהונה גדולה, ושאר לוויים זכו לעבודת המשכן תחת בכורי ישראל. ובמדרש רבה פ' שמותא (י"ז) איתא ויעש להם בתים בתי כהונה בתי לוויים. משמע שהכהונה שייך לזרעה של יוכבד דווקא, ולא תליא בפטר רחם. וכתבו המפורשים דנ"מ הוא, אי מחמת שהיה מחמת פטר רחם, א"כ שפיר היה שייך הכהונה לאהרן דווקא כנ"ל. משא"כ מחמת זרעה של יוכבד, אם כן הוי משה לזכות בכהונה

כמו אהרן, דג"כ היה זרעה של יוכבד (ועיין במאור הקטן פ' קרח מזה).

והנה המפורשים כתבו משום הכי לא היה משה כהן, כיון שהרג המצרי, וכהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו ע"ש. והנה זה תלוי נמי אם יצאו מכלל בני נח או לאו, כמ"ש הפרשת דרכים בדרך האתרים, עפ"י גמ' דסנהדרין דגוי שהיכה ישראל חייב מיתה. וא"כ אם יצאו מכלל בני נח, שפיר הרג את המצרי, כיון דמכה עברי, אבל אם לא יצאו מכלל בני נח, שלא כדן הרג את המצרי, ע"ש בפרשת דרכים הנ"ל.

תו אקדים מה שהקשו תוספות (ד"ה נר חנוכה) על ר' תנחום הנ"ל דאמר נר חנוכה שהניחו למעלה מעשרים אמה פסולה, למה לא קתני ימעט, דבדרבנן תני תקנתא כדאיתא בסוכה (ב.) ובעירובין (ב.). ותירצו המפורשים, דשאני חנוכה כיון דיש לו סמך מדאורייתא מהא דאיתא במדרש רבה פ' בהעלותך (פרשה ט"ו ו') שאמר אהרן, כל הנשיאים הקריבו ושבת לוי לא הקריב, שמא בשבילי שעשיתי את העגל נדחה שבטי, א"ל הקב"ה, כל הנשיאים הקריבו דבר שהוא לפי שעה, ואתה תדליק את הנרות דבר שהוא קיים לעולם. ומפרש רבינו נסים במגילת סתרים (עיין רמב"ן במדבר ח, ב'), שקאי על נר חנוכה שקיים לעולם, שאף שיחבר בית המקדש יהיה קיים, ויהיה נרות חנוכה ע"ש. וא"כ הרי יש לחנוכה סמך מן התורה ושפיר קתני פסולה, ע"ש במפורשים מזה.

ולפ"ז זהו בעצמו אמר ר' תנחום הנ"ל, בתחלה אמר **נר חנוכה שהניח למעלה מעשרים אמה פסולה**. אמנם ע"ז קשה קושית תוספות, למה לא קתני בדרבנן תקנתא, כמו במבוי. ע"ז אמר תו, **ואמר ר' תנחום והבור ריק אין בו מים אבל נחשים ועקרבים יש בו**, וקשה לפי זה מאי הצלה היתה בזה שהציל ראובן את יוסף, ואי דסמך על הנס, א"כ גם ביד אחיו היה יכול לסמוך שהקב"ה יצילו מידם, אלא ודאי צ"ל דעל הנס כזה שהוא ביד אדם שהוא עפ"י הבחירה אינן סומכין, ולפ"ז קשה האיך הסכין יוסף את עצמו באשת פוטיפר שהיה ביד אדם כנ"ל, וצ"ל כתיב פרשת דרכים הנ"ל דיצאו מכלל בני נח, ומצווה על קידוש השם כנ"ל, וכיון דיצאו מכלל בני נח

ממילא כדן הרג משה את המצרי, דגוי שהיכה את ישראל חייב מיתה כנ"ל, ולפ"ז קשה למה היה אהרן דווקא כהן ולא משה כנ"ל, וצ"ל היה אהרן כהן דעבודה שייך לבכורות, ובכורי ישראל נפסלו מחמת חטא עגל, ושבת לוי לא חטא בעגל, ומשום הכי זכה אהרן דהוא הבכור כנ"ל, ולפ"ז ע"כ מוכח דאהרן לא חטא בעגל, דאל"כ אמאי זכה לכהונה יותר משאר בכורי ישראל, והיה שייך לשאר בכור משבת לוי, אבל לא לאהרן כנ"ל, אלא וודאי צריך לומר דאהרן לא חטא בעגל, ולפ"ז למה לא הקריבו שבת לוי בנשיאים כמו שאר נשיאים, דליכא למימר בשביל אהרן נדחה שבטו, הא לא חטא אהרן כנ"ל, אלא ודאי צ"ל דזכה אהרן ליותר מכל נשיאים דהיינו הדלקות הנרות דקיים לעולם והיינו נרות דחנוכה כנ"ל, וא"כ הרי יש להם סמך מדאורייתא דכתיב בהעלותך את הנרות כנ"ל, משום הכי שפיר קתני פסולה ולא דמי לשאר דרבנן וק"ל.

ולפ"ז ממילא מבואר נמי מדרש חזית הנ"ל, דקאמר **הדודאים נתנו ריח זה ראובן שהציל את יוסף**, וקשה מאי הצלה היה, הא צוה להשליך לבור של נחשים ועקרבים ואיתא דסמך על הנס, הא גם ביד אחיו יכול לסמוך על זה. וצ"ל דאין סומכין על הנס ביד אדם שהוא בחיירי כנ"ל. ולפ"ז קשה מיוסף שהסכין את עצמו באשת פוטיפר, וצ"ל דיצאו מכלל בני נח. ולפ"ז כדן הרג משה את המצרי, וא"כ קשה למה ניתנה הכהונה לאהרן דווקא. וצ"ל כיון דהיה בכוח ולפ"ז צ"ל דלא חטא בעגל. וא"כ קשה למה לא הקריב שבת לוי כמו שאר נשיאים כנ"ל באריכות. לזה אמר **ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה**, וא"כ זכה אהרן לדבר שהוא קיים לעולם, דהיינו במה שאמר ליה ה' ב"ה בהעלותך את הנרות וגו', דהוא קיים לעולם אף שחרוב בית המקדש, דהיינו ימי חנוכה כנ"ל. וא"כ זכה ליותר משאר נשיאים, דהם לא זכו רק לדבר שהוא לפי שעה כנ"ל, וק"ל.

(מתוך ספר בית המדרש על התורה פ' מקץ - כתי"י מס. 222)

יו"ל מכת"ק ע"י

להערות והארות:

seforimvelt@gmail.com